

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

У статті запропоновано використання методу сходження від абстрактного до конкретного для виявлення проблем впровадження принципів сталого розвитку. Встановлено, що первинним абстрактним, що лежить в основі сталого розвитку, є потреби людей. Проаналізовано основну суперечність сталого розвитку та запропоновано програму, яка певною мірою може її розв'язати.

In this article it is proposed the method of ascent from the abstract to the concrete to find out the problems of implementation the principles of sustainable development. It is established that the primary abstract principle that underlies a sustainable economic development is the people's needs. The basic contradiction of sustainable development was analyzed and it is suggested the program, which to some extent can solve it.

Ключові слова: сталий розвиток регіонів, метод пізнання, потреби людства, економічний закон зростання.

Key words: sustainable development of regions, the method of learning, the needs of mankind, the economic law of growth.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ І ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ТА ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Сьогодення людства характеризується стрімким накопиченням економічних, соціальних та екологічних проблем. Прояви їх спостерігаються як на глобальному, національному, так і на регіональному рівнях. Учені-економісти із різних країн світу інтенсивно досліджують дані негативні тенденції та надають велику кількість рекомендацій, що дозволило сформуванню концепції виходу із економіко-соціально-екологічної кризи, суть якої полягає у “сталому розвитку”.

Відповідно до цієї концепції було створено і продовжує створюватись велика кількість довго-, середньо- та короткострокових планів, проектів та програм, які були реалізовані повністю чи частково. Та, на жаль,

більшість із них виявилися неефективними і ресурси, які були інвестовані у них були, безрезультатно втрачені.

На нашу думку, причиною такої низької ефективності реалізації концепції сталого розвитку є її декларативність та відсутність системності у методології пізнання категорії сталого розвитку, яка спричинена не врахуванням глибинної суті мотивів, які керують людьми, тобто нерозуміння первинного, абстрактного не дозволяє створити цілісну картину конкретного, в нашому випадку — “сталого розвитку”.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ, У ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ

У розв'язання проблеми розвитку регіону великий внесок зробили іноземні вчені економісти, такі як: А.Вебер, В.Кристаллер, У.Ізард, Ф.Перру, В.Леонтьєв,

П.Хагетт, Р.Хартшорн, так і вітчизняні, зокрема: Долішній М.І., Дорогунцов С.І., Герасимчук З.В., Лукінов І.І., Чумаченко М.Г., Поповкін В.А., Симоненко В.К., Писаренко С.М., Шаблій О.І.

Вирішення проблем сталого розвитку знайшло своє відображення у працях Л.Колдуелла, Е.Константіні, Е.Дейса, Х.Стреттона, Л.Лінгрена, Д.Хеннінга, Данилишина Б.М., Трегобчука В.М., Федорищева А.М., Бистрякова І., Харічкова С.К., Кравців В.С., Барановського В.М.

Цими та іншими вченими пророблена значна робота із вирішення завдань, які стоять перед регіонами, у напрямку економічного, соціального та екологічного зростання. Проте дана тематика настільки обширна та важлива, що потребує продовження досліджень.

ЦІЛІ СТАТТІ

Метою даної роботи є актуалізація значення такого методу пізнання, як сходження від абстрактного до конкретного, для розробки принципів сталого розвитку регіонів та необхідності ефективного використання ресурсів з метою задоволення існуючих потреб людини і формування потреб людини, які є релевантними до ідеї сталого розвитку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Пізнання від абстрактного до конкретного можна визначити як метод розвитку знання від неповного, однобічного знання до більш повного усебічного, цілісного. У такому розширеному формулюванні сходження від абстрактного до конкретного можна розглядати як загальну гносеологічну характеристику спрямованості процесу розвитку науково-теоретичного знання, оскільки істотним параметром цього процесу є рух від менш змістовного, абстрактного знання до знання більш точного, більш змістовного [1].

Г. Гегель одним із перших впровадив використання методу сходження від абстрактного до конкретного як певний спосіб побудови складноорганізованої теоретичної системи, тобто як спосіб розвитку наукового знання від вихідної моделі об'єкта, що відтворює його абстрактні характеристики, до теоретично цілісного відображення цього об'єкта. Згідно з його твердженнями процес збагачення й конкретизації поняття може бути поданий у вигляді розгорнутої логіки розумової діяльності, спрямованої на виявлення однобічних, кінцевих абстрактних визначень, а потім на виявлення їхньої суперечливості [2].

При цьому в отриманому конкретному знанні виявляються відтвореними його внутрішня диференційованість і різноманіття його конкретних емпіричних зв'язків та відносин.

Дані ідеї набули підтримки й іншими вченими; так, Алексєв П.В. вважає принцип сходження від абстрактного до конкретного ефективним методом побудови наукової теорії [3, с. 337].

У вітчизняній філософії дану тему глибоко досліджував В. Агудов, який під абстрактним розумів форму будь-якого наукового пізнання, що відбувається за до-

могою теоретичного мислення, а також понятійний акт і результат, отриманий на найнижчих рівнях розумового відтворення й узагальнення почуттєвого досвіду.

В. Агудов відмічав, що "абстрактне" є відносно однобічним, поки ще неповним знанням про зміст досліджуваного об'єкта [4, с. 188—189].

Слід звернути увагу на те, що вчені-економісти проблеми сталого розвитку суспільства в основному пробують вирішити шляхом руху від конкретного до абстрактного, що призводить до того, що теоретичні напрацювання, які стосуються сталого розвитку, часто важко, а інколи неможливо реалізувати на практиці.

Так, усі дослідження, програми та дії для забезпечення сталого розвитку спрямовані на вирішення державних та регіональних проблем, ґрунтуються на узагальнених поняттях, проте, відповідно до принципу сходження від абстрактного до конкретного, рух даного процесу повинен здійснюватись від найнижчої структурної ланки макроекономіки, тобто від того, що є абстрактним в рамках процесу комплексного вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем людської цивілізації по відношенню до конкретного — сталого розвитку суспільства.

Вазюлін В. вважає, що сходження від абстрактного до конкретного являє собою головну стадію у відображенні органічного цілого, тому що саме на цій стадії першочерговим завданням стає розкриття внутрішніх зв'язків, внутрішньої єдності сторін органічного цілого, інакше кажучи, сукупності законів і закономірностей, сутності органічного цілого [5, с. 193—194]. Таким чином, лише рухаючись від пізнання абстрактних категорій, які формують поступальний розвиток суспільства до його конкретної сутності, ми можемо встановити внутрішні зв'язки, закони та закономірності, які дадуть можливість нам зрозуміти його, як органічне ціле, що, в свою чергу, дасть можливість створити ефективні програми, для його реалізації.

Слід зауважити, що, на думку деяких вчених, рух пізнання в зворотному напрямі від конкретного до абстрактного призводить до "ідеалізації" з усіма для її наслідками [6, с. 44], на жаль, певні ознаки якої ми сьогодні спостерігаємо і у питаннях стимулювання сталого розвитку.

Так, на думку Герасимчука З.В., основними недоліками у теперішній системі стимулювання сталого розвитку регіонів є:

- недосконалість законодавчої бази стимулювання сталого розвитку регіонів;
- відсутність стратегічного підходу у заходах стимулюючого характеру;
- відсутність комплексної методики застосування механізмів (інструментів, методів, важелів) задля досягнення сталого розвитку регіону;
- неефективність дій стимулюючого характеру, що здійснюються виконавчими органами влади різних рівнів;
- необґрунтоване, безсистемне надання переваги (пріоритету) одним регіонам над іншими в процесі стимулювання;
- відсутність внутрішньої мотивації регіону до саморозвитку та самоорганізації (очікування підтримки ззовні) тощо [7].

На нашу думку причиною таких недоліків є відсутність повного розуміння глибоких механізмів функціонування економічних процесів, тобто ігнорування абстрактного, що призводить до генерації не завжди правильних, а інколи і відверто шкідливих рішень, при створенні програм із забезпечення сталого розвитку регіонів.

На думку Федосєєва П., використання принципу сходження від абстрактного до конкретного потребує здійснення аналітичної роботи з виділення окремих сторін предмета, формування абстракцій і виділення вихідної “клітини” і тільки після того визначення сутності досліджуваного об’єкта [8, с. 251—252].

В. Гейзенберг назвав вихідну абстракцію *Urphenomen* (зародковий феномен). Він казав, що “арифметика і теорія чисел розкривають, власне, тільки те, що було закладено в понятті числа з їхнього самого початку” [9, с. 100].

А. Ейнштейн характеризує роль “клітини” у створенні теоретичних гіпотез наступним чином: “Довершена система теоретичної фізики складається з понять, основних принципів, що стосуються цих понять, і наслідків, виведених з них шляхом логічної дедукції. Саме ці наслідки повинні відповідати окремим нашим досвідам; їхній логічний висновок займає в теоретичній праці майже всі сторінки” [10, с. 62].

Стартові теоретичні конструкції та самі прості абстракції — “клітини” — є основою для процесу пізнання від абстрактного до конкретного та моделюють реальність. Встановлення на вихідному етапі сходження від абстрактного до конкретного “клітини” (не подільної для даного пізнавального процесу абстракції) вимагає дотримання декількох процедур:

1) загальність і відтворюваність з погляду виведення тенденцій розвитку й визначення перспектив майбутнього стану об’єкта;

2) відображення в ній основної суперечності об’єкта;

3) наявність реального прообразу в об’єктивній дійсності [4, с. 193].

Ми вважаємо, що такою “клітиною” (не подільною абстракцією), яка є основою для процесу поступального розвитку, є потреби людини, тобто дана категорія є найпростішою, звичайною, вона повторюється у всіх географічних куточках планети, щосекунди мільйони разів, вона створює основну суперечність конкретного (сталого розвитку), яка полягає у тому, що сьогоднішнє задоволення потреб людства призводить до неможливості задоволення його в наступних періодах існування, вона є реальною в об’єктивній дійсності, ми її завжди відчуваємо і постійно за нею спостерігаємо.

На нашу думку, для того, щоб верифікувати дану гіпотезу слід встановити, що являє собою категорія “поступальний розвиток” та її сутність.

Одними із методів, які використовуються вченими для пізнання сутності предмета, є процеси аналізу й синтезу. Причому, слід відмітити, що вони не виключають один одного ні на стадії руху пізнання від конкретного до абстрактного, ні на стадії сходження від абстрактного до конкретного. Так, на стадії руху пізнання від конкретного до абстрактного аналіз спрямований на виділення категорій нижчого порядку аж до неподільної категорії “абстрактного”, а синтез на даній стадії надає

можливість зрозуміти подібність елементів, що створюють кожну із категорій, їхню ідентичність та наявність зв’язків у середині категорії та із іншими категоріями. У сходженні від абстрактного до конкретного ключовим процесом є синтез, за допомогою якого ми із абстрактного моделюємо теоретичне конкретне, яке постійно верифікуємо з допомогою аналізу, тобто аналіз здійснюється через синтез, а синтез — через аналіз. Таким чином, хід думок людини і на першій, і на другій стадії пізнання здійснюється в єдності протилежностей — аналізу та синтезу.

У літературі є велика кількість напрацювань вчених, щодо визначення дефініції “сталий розвиток”, провівши їх аналіз, ми спробуємо, верифікувати гіпотезу, яку ми запропонували вище, та встановити те абстрактне, яке лежить в основі даного процесу, що дасть нам можливість провести синтез конкретного і ще більш глибоке розуміння сутності сталого розвитку, що забезпечить можливість створити ефективну стратегію його наближення як на рівні регіонів та держави, так і на планетарному рівні.

Відповідно до визначення комісії ООН, сталий розвиток — це розвиток, який задовільняє потреби нинішнього покоління у такий спосіб, щоб не зашкодити здатності прийдешніх поколінь задовільняти свої потреби [11]. Якщо врахувати, що покоління — це є сукупність людей приблизно одного віку, що живуть в один період часу, то на перший погляд все логічно та вірно, тобто людство повинне так розвиватися, щоб задовольняти потреби людей сьогодні, не завдаючи шкоди можливості їх задовольнити в майбутньому. Проте основна проблема такого визначення в узагальненні “потреби покоління”.

Особливістю людства є те, що кожний суб’єкт має свої певні потреби і потреби “покоління” його цікавлять опосередковано, а часто і взагалі не цікавлять. Тобто, на нашу думку, щоб спрацювали програми, які генеруються вченими із досягнення сталого розвитку, слід або боротися за задоволення потреб безмежної кількості потреб кожної людини, або трансформувати існуючі потреби в такі, задоволення яких не тільки не суперечило б сталому розвитку, а, навпаки, його стимулювало.

Основною суперечністю у вирішенні проблеми сталого розвитку є економічний закон зростання потреб, який відображає внутрішній зв’язок між потребами і існуючими можливостями їх задоволення. Відповідно до даного закону безперервний розвиток потреб є рушійною силою економічного та духовного прогресу людства, що в свою чергу стимулює виникнення нових потреб.

Виникнення нових потреб супроводжується постійним збільшенням їх різноманітності та ускладненням їх структури. Прагнення задовольнити потреби є мотивом нарощування виробництва економічних благ і поліпшення їх якісних характеристик.

Зростання і розвиток потреб раніше випереджало можливості виробництва і не співпадало з рівнем фактичного споживання, проте на даному етапі розвитку людства відбувається трансформація даного явища, яка проявляється у випередженні можливостей виробництва, темпів зростання потреб, більше того, суспільне виробництво стало на шлях формування

потреби людини. Так, коли Стівна Джобса, засновника “iPad — релігії”, запитали, які дослідження цільової аудиторії він робив перед тим, як прийняти рішення про випуск смартфона, то він амбітно відповів: “Ніяких. Це не є справою споживачів знати, що вони хочуть”.

Слід зазначити, що вирішальний вплив виробництва на формування потреб підкреслював відомий англійський вчений-економіст А. Маршалл: “Кожен новий крок вперед, треба вважати результатом того, що розвиток нових видів діяльності породжує нові потреби, а не того, що нові потреби викликають нові види діяльності”.

Таким чином, потреби і виробництво знаходяться в суперечливій залежності, яка проявляється у тому, що потреби людей стимулюють виробництво, а виробництво задовольняє існуючі потреби та породжує нові.

В. Базелевич вважає, що особливістю прояву економічного закону зростання потреб в сучасних умовах є гуманізація соціально-економічного розвитку суспільства. Він стверджує, що удосконалення структури потреб відображає процес розвитку людської особистості і сприяє переходу:

- від домінування матеріальних до пріоритетного розвитку духовних потреб, пов’язаних з творчістю, пізнанням, самовдосконаленням;

- від масового виробництва і споживання до індивідуалізації потреб і засобів їх задоволення;

- від прагнення до безперервного нарощування обсягів споживання до розумного самообмеження;

- від речової структури споживання до переважання в ній послуг [12].

На нашу думку, на жаль, аналізуючи зміну структури потреб, автор видає бажане за дійсне. Підтвердженням цього є та катастрофічна ситуація, у якій опинилося на даному етапі розвитку людство, ті економічні, соціальні та екологічні проблеми, які “розривають” його та ставлять під загрозу перспективи існування.

Таким чином, дії, спрямовані на досягнення сталого розвитку, повинні бути сконцентровані у двох напрямках: перший — це виявлення шляхів ефективного використання обмежених ресурсів з метою максимально можливого задоволення існуючих потреб людини; другий — на формування потреб людини, які є релевантними до ідеї сталого розвитку, що дасть можливість задовольняти не лише сьогоденні потреби, а і потреби прийдешніх поколінь.

Отже, для забезпечення сталого розвитку слід використовувати комплексний підхід. Тобто програми та проекти, які слід реалізувати, повинні бути спрямовані, як на суб’єктів господарювання, шляхом податкових, трансфертних, інвестиційно-іноваційних та інституційних впливів, з метою зниження техногенного навантаження та відновлення природно-ресурсного потенціалу, що на даний час широко впроваджується і що, на жаль, не дає достатньо суттєвого ефекту, тобто стимулювання “зверху”, так і безпосередньо на людину як особистість — стимулювання “знизу”.

Мішенню даного впливу повинні бути її потреби. На нашу думку, слід розробити довгостроковий комплекс заходів, який повинен задовольнити:

- наростаючі потреби людства та збалансувати їх із відновлювальними можливостями природи;

- трансформувати потреби людини, задоволення яких призводить до виснаження компенсаційних можливостей планети у потреби, які можуть задовольнитися без шкоди для майбутніх поколінь;

- сублимувати потреби, які відверто шкідливі для людства;

- створити нові потреби, які стимулювали б сталий розвиток.

На перший погляд це може здатися нездійсненним, проте сучасний розвиток економіки, соціології, психології володіє технологіями та інструментами за допомогою яких це зробити абсолютно реально.

Для реалізації даного проекту необхідно інтегрувати зусилля вчених та створити матрицю потреб, на які слід здійснити вплив у планетарному масштабі, та розробити програму, за допомогою якої досягнути управління потребами на суспільному рівні.

Підтвердженням реальності даного завдання є те, що сьогодні транснаціональні та глобальні компанії в змозі впливати на людські цінності та розвивати надмірний меркантилізм, який проявляється у появі нових ідеалів, нав’язуванні штучних потреб, ерозії культури та втраті національної ідентичності [13, с. 631].

Характерною особливістю сучасності є стимулювання надмірного споживання, що кінець кінцем-призводить до перевиробництва і додаткового навантаження на навколишнє середовище; маніпулювання суспільною свідомістю, яке проявляється у створенні фобій (захворіти, бути ігнорованим суспільством, мати статус менший, ніж у інших, а чого коштує реклама “Мезиму”, яка відверто наносить шкоду здоров’ю людей та мотивує переїдання із усіма наслідками).

Використання методів нав’язування товарів та стимулювання торговельних агентів роботою за відсоток, яке широко впроваджується сучасним бізнесом, веде до продажу під тиском [14], застосування яких фармацевтичними компаніями призвело до того, що сьогодні робочий день частини лікарів починається із підрахунку “бонусів”, які вони отримають, від торговельних агентів за ліки, які призначили вчора, що суттєво підриває довіру до лікування та галузі охорони здоров’я в цілому.

В останній час значного поширення набуло використання практики планованого старіння товарів, такий підхід окремих фірм базується на використанні властивостей товарів таким чином, що вони потребуватимуть заміни задовго до того, як перестануть функціонувати. При цьому використовується три типи старіння: старіння зовнішнього оформлення — зміна уявлення споживачів про неприйнятність зовнішнього вигляду товарів (одяг, взуття, меблі); функціональне старіння — політика, завдяки якій товар отримує нові властивості, які можуть не мати великого значення, проте відсутні в попередній моделі (мобільні телефони, автомобілі), заплановане старіння конструкційних матеріалів — товар виготовляється з недовговічних матеріалів, товари довгострокового користування теж виготовляються з розрахунку на гарантійних строк [13, 626].

Із вищенаведених прикладів випливає, що транснаціональні та глобальні компанії можуть впливати на потреби суспільства, причому не найкращим чином, тому постає питання, а чому суспільство не може корегувати індивідуальні потреби кожного його члена із метою

створення балансу агресивній пропаганді надмірного споживання для забезпечення сталого розвитку.

Нашу думку, така стратегія повинна реалізовуватись на регіональному рівні, оскільки регіон — це частина території, що володіє спільністю природних, соціально-економічних, національно-культурних та інших умов. У даний час регіон розглядають як певну єдність території, зумовлену його структурою, внутрішніми зв'язками. На основі поєднання фізичних і соціальних характеристик регіону, його історії формуються психологічні риси, що визначають ідентичність населення конкретної території. Концепція відчуття місця припускає, що люди, які населяють регіон, пережили певний колективний досвід, на основі якого формуються загальні спрямування, інтереси, цілі й цінності. З часом такий досвід трансформується в суспільне єднання людей, які живуть в межах даної одиниці простору [15]. Тому оптимальним варіантом впровадження корективи потреб є саме рівень регіону, оскільки люди, які його населяють, є ціннісно та ментально подібними.

ВИСНОВОК

Використання методу сходження від абстрактного до конкретного при пізнанні процесу сталого розвитку допомагає встановити внутрішні зв'язки, закони та закономірності, які дадуть можливість нам зрозуміти його суть, що в, свою чергу, забезпечить можливість створити ефективні програми, для його реалізації.

На нашу думку, неподільною “клітиною”, яка є основою для процесу поступального розвитку, є потреба людини, тобто дана категорія є первиною абстракцією, і вона створює основну суперечність конкретного (сталого розвитку), яка полягає у тому, що сьогодишнє задоволення потреб людства призводить до неможливості задоволення його в наступних періодах існування.

Основною суперечністю у вирішенні проблеми сталого розвитку є економічний закон зростання потреб, суть якого полягає у тому, що потреби людей стимулюють виробництво, а виробництво задовольняє існуючі потреби та породжує нові.

Програми, метою яких є досягнення сталого розвитку, повинні бути спрямовані на стимулювання виявлення шляхів ефективного використання обмежених ресурсів з метою максимально можливого задоволення існуючих потреб людини — стимулювання “зверху” — та на трансформацію і формування потреб людини, які є релевантними до ідеї сталого розвитку — стимулювання “знизу”.

Оптимальною цільовою аудиторією впровадження коректив потреб є рівень регіону, оскільки люди, які його населяють, є ціннісно та ментально подібними.

Література:

1. Мусаєв К.Ф. Принцип сходження від абстрактного до конкретного у філософії та методології // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі. Зб.наук.пр. — 2010. — Вип. 7. — С.193—198.
2. Гегель Г. Энциклопедия философских наук / Г. Гегель. — М.: Наука, 1974. — 452 с.
3. Алексеев П.В. Теория познания и диалектика / П.В. Алексеев, А.В. Панин. — М.: Высшая школа, 1991.

— 382 с.

4. Агудов В.В. Восхождение от абстрактного к конкретному. Диалектика научного познания / В.В. Агудов. — М.: Наука, 1978.

5. Вазюлин В.А. Восхождение от абстрактного к конкретному // Марксистско-ленинская диалектика. Кн. 2: Диалектическая логика / В.А. Вазюлин. — М., 1979.

6. Джумадурдыев С. Восхождение от абстрактного к конкретному как метод развития теоретического знания / С. Джумадурдыев // Вопросы философии. — 1985. — № 7. — С. 44.

7. Герасимчук З.В., Поліщук В.Г. Стимулювання сталого розвитку регіону: теорія, методологія, практика: монографія. — Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2011. — 516 с.

8. Материалистическая диалектика. Краткий очерк теории / Под ред. П.Н. Федосеева. — М., 1985. — 350 с.

9. Heisenberg W. Die Absraktion in der modernen Naturwissenschaft / W. Heisenberg // Wissenschaft und Fortschritt. — 1964. — № 3. — С. 100.

10. Сергеева Л.Н. Анализ международного опыта определения показателя “качествожизни” / Л.Н. Сергеева, Е. А. Теряник // Бизнес-Инфор. — 2009. — № 6. — С.11—17.

11. World Commission on Environment and Development. Our common future. — Oxford U. K.: Oxford University Press, 1987.

12. Базилевич В.Д. Економічна теорія: політекономія: підручник / В. Д. Базилевич. — К.: Знання-Прес, 2001. — 581 с.

13. Котлер Ф. Основы маркетинга: пер. с англ. — М.: Ростинтэр, 1996. — 704 с.

14. Bellizzi J.A., Hite R.E. Supervising Unethical Salesforce Behavior // Journal of Marketing. — 1989. — № 53 (April). — P. 36—47.

15. Димченко О.В. Регіональна економіка: навч. посібник / О.В. Димченко, Н.М. Матвеева, С.М. Гайдено; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва — Х.: ХНАМГ, 2010, — 221 с.

Стаття надійшла до редакції 07.06.2012 р.